

Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

<https://dergipark.org.tr/pub/aruibfdergisi>

Altıncı sınıf Rusya tarih ders kitaplarına göre Rus kimliğinin oluşmasında edebiyat ve kültürün katkısı*

How literature and culture contributed to the formation of Russian identity according to sixth grade Russian history textbooks

Özgür Aktaş^{a**}, Hurşit Isayev^b

^a Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Dede Korkut Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi ABD, Kars, Türkiye, ozgurkafkas@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4218-9545

^b Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı ABD, Kars, Türkiye, hursutisa@mail.ru, ORCID: 0000-0002-4578-3833

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru: 5 Aralık 2023

Kabul: 17 Ocak 2024

Anahtar kelimeler:

Rusya,
Tarih Ders Kitabı,
Edebi Ürünler,
Tarih Eğitimi

Makale türü:

Derleme makale

ÖZET

Bu çalışmanın amacı tarih ders kitaplarına göre Rus kültürünün oluşumunda edebiyat ve dinin rolünü açıklamaktır. Bu çalışma nitel bir çalışma olup yöntem olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada iki adet Rus tarih ders kitabı incelenmiş ve Rus kimliğinin oluşmasında edebiyat ve kültürün önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tarih ders kitaplarının verdiği bilgilere göre edebiyat ve dini inançlar Rus kimliğinin şekillenmesinde önemli katkı sağlamıştır. Rusya Hristiyanlık dinini ve Ortodoks mezhebini kabul ederek yeni bir kimliğe sahip olmuştur. Bu yeni anlayış edebiyatla desteklenmiştir. Tarih ders kitapları dini nitelikli eski edebî eserlerden örnekler vererek ve tarih ders kitaplarına dini sembolleri koyarak bir vatandaş oluşturma çabası içerisindeydi. Ancak verilen bu örnekler ve dini efsanelerin aşırı kullanımı kimi zaman da efsanelerin tarihi bir olgu gibi sunulması, neden sonuç ilişkisi yerine tarihi olguların inançlara dayalı olarak açıklanması Rusya tarih ders kitaplarının bilimselliğini önemli ölçüde zayıflatmaktadır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 5 December 2023

Accepted: 17 January 2024

Keywords:

Russia,
Russian History Textbooks,
Literary Works,
History Education

Article type:

Review article

ABSTRACT

The aim of this study is to explain the role of literature and religion in the formation of Russian culture using history textbooks as a source of information. Two textbooks were analyzed using document analysis. According to the information provided by the history textbooks, literature and religious beliefs contributed significantly to the formation of Russian identity. Russia adopted a new identity by accepting Orthodox Christianity. This new understanding was reinforced through literature. History textbooks attempt to create a citizenship through giving examples from old literary works of a religious nature and by including religious symbols and icons in history textbooks. However, these examples and the excessive use of religious legends, and sometimes the presentation of legends as historical facts, and the explanation of historical events based on beliefs instead of cause and effect, significantly weaken the scientific nature of Russian history textbooks.

* Çalışma, 22-24 Kasım 2023 tarihlerinde Ardahan'da düzenlenen "III. Uluslararası İlişkiler Sempozyumu"nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Sorumlu yazar / Corresponding author

E-posta / E-mail: ozgurkafkas@gmail.com

Atf / Citation: Aktaş, Ö. ve Isayev, H. (2024). Altıncı sınıf Rusya tarih ders kitaplarına göre Rus kimliğinin oluşmasında edebiyat ve kültürün katkısı. *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 86-91. <http://doi.org/10.58588/aru-jfeas.1400678>

1. Giriş

Tarih öğretiminin en önemli amaçlarından birisi milli kimlik oluşturma idealini ön plana çıkarmaktır. Tarih dersleri ben ve öteki kimlikler üzerinden bir ulus inşa etme amacıyla taşımaktadır. Tarih toplumlara ulusal kimlik, dini kimlik ve politik kimlik aktarmaktadır. Tarih ders kitaplarında ulusal kimlik ile dini kimlik sıklıkla yer almaktadır (Pamuk, 2014).

Tarih bilimi ulus oluşturma hedefinde en önemli bileşenler olarak din ve edebiyat olgusunu kullanmaktadır. Çünkü din toplumların hayatında vazgeçilmez bir yer tutarken, edebiyat ise dini ve milli değerlerin en büyük aktarım aracıdır. Toplumlar dini değerlerini ve tarihi olaylarını edebiyat üzerinden aktarmaktadır. Edebî eserler arasında mitler, tarihi destanlar ve efsaneler görülmektedir. Mitler (mytoslar) genellikle çok tanrılı zamanlara aittir, doğup geliştikleri bölgenin düşünce tarzlarını ortaya koyarlar, gerçeklerle ilgisi yoktur (Kütükoğlu, 2011). Mitlerden özellikle Ön Asya tarihine ait meseleleri izah etmek için sıklıkla istifade edilmiştir. Örneğin Türk tarihi için Bozkurt Efsanesi örnek verilebilir. Tarihi destanlar ise tarihi hadiseler ve şahsiyetlere ait halk şairleri tarafından söylenip halk arasında yaşayan ve bu hadiseleri canlandıran rivayetlerdir (Togan, 1985). Efsaneler eski çağlardan beri söylenen olağanüstü varlıkları ya da olayları konu edinen hayali hikâyelerdir. Efsaneleri milli olanlar ve milli olmayanlar olmak üzere iki gruba ayırabiliriz. Her ülkenin geçmişine ait bir efsane edebiyatı vardır. Bu edebiyatın bir bölümüne mitoloji adı verilmektedir. Günümüzde genellikle kabul edilen dört grup efsane/mitoloji vardır: Yaratılış efsaneleri, tarihsel olaylar hakkındaki efsaneler, olağan üstü olaylar hakkındaki efsaneler, menkıbeler (Öztürk ve Otluoğlu, 2005). Azizler, evliyalara ve şeyhler hakkındaki söylencelere menkıbe denilmektedir. Bunlardan bazıları, bu şahısların yaptıkları işler, gösterdikleri kerametlerle ilgili olduğu gibi bazıları da mezarlarının yerini konu etmektedir (Kütükoğlu, 2011). Batı'da da Hz. İsa ve havarileri, Hristiyan manastırları, azizler hakkında söylenen birçok menkıbe mevcuttur. Doğu'da ise İslâm evliyalara ve şeyhleri hakkındaki önemli sayıda menkıbe vardır. Hz. Ali, Eyup El Ensari, Buhara'da Hoca Nakişbend Bahaeddin, Konya'da Celalettin Rumi ve onların mezarları ile ilgili pek çok menkıbe bilinmektedir. Hristiyan âleminde bu gibi menkıbeler azizlere ait menkıbeler başlığı altında toplanarak neşredilmiştir. Yine on altıncı yüzyıl Mahmuti Azam menkıbesi gibi Orta Asya Türk evliyalara ait pek çok menkıbe bulunmaktadır (Togan, 1985). Hz. Muhammed'in ashabının faziletleri, örnek yaşamları, bazı kutsal şehirlerin tasvirleri menkıbe olarak da tanımlanmıştır. Türkiye'de ise Fuat Köprülü ve Ahmet Yaşar Ocak Menkıbelere ilişkin özgün eserler vermişlerdir. Bu menkıbelerle Anadolu'da İslâmiyet'in yayılması, inanç sistemi hakkında sosyolojik çıkarımlar yapılmasına yardımcı olmaktadır (Öztaş, 2002).

2. Literatür Taraması

Türk tarih ders kitaplarında edebi ürünlerin kullanımına ilişkin önemli çalışmalar mevcuttur. Ancak Türkiye'de Rusya tarih ders kitaplarında edebiyatın kullanımına ilişkin araştırmaların yeersiz olduğu görülmüştür. Bu çalışma bir boşluğu doldurması açısından önemlidir. Tarih öğretiminde hangi edebi ürünlerin kullanılabileceği (Ata, 2000; Öztürk ve Otluoğlu, 2005; Şimşek, 2006; Yakar ve Yıldırım, 2021) araştırma konusu olabilirken yine öğretmenler tarafından tercih edilen edebi ürünler (Çençen, 2010) ve öğretmenler tarafından edebi ürün kullanmanın öğrenci başarısına olan etkisine yönelik (Akkuş, 2007) önemli çalışmalar literatürde mevcuttur.

3. Yöntem

Tarihsel belgeler geçmişe ışık tutan önemli birincil kaynaklar arasında yer almaktadırlar. Rusya tarih ders kitaplarında isyanların nedenlerine ve genel sonuçlarına ulaşmak amacıyla bu araştırma nitel bir yaklaşım ile doküman analizi şeklinde yürütülmüştür. Doküman analizi, "araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır" (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.217). Doküman incelemesinde analizi yapılan belgenin veya metnin kimler tarafından ne amaçla yazıldığı, nasıl incelenmesi gerektiği, okurların belgeyi anlamak için nelere dikkat etmesi gerektiği gibi hususlar göz önüne alınmalıdır (Balcı, 2013). Dokümanlar bir çok nedenden dolayı iyi veri kaynaklarıdır çünkü bir çok belgeye ulaşım kolay, ucuz ve zahmetsizdir (Turan ve Özen, 2018). Bu çalışmada doküman analizi ile elde edilen veriler içerik analizi yapılarak yorumlanmıştır. İçerik analizinde temel amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Çalışmada iki adet Rusya tarihi ders kitabı kullanılmıştır. İlk kitap A.A. Danilov ve L.G. Kosunila tarafından yazılan altıncı sınıflar için Rusya tarihi adlı ders kitabıdır. Bu kitap üç ünite altında toplam 272 sayfadan oluşmaktadır. Bu kitap Rusya'nın eski çağından on altıncı yüzyıla kadar olan zaman dilimi kapsamaktadır. İkinci kitap Danilov, Danilov, Klovok ve Tırın tarafından yazılan Rusya Tarihi adlı ders kitabıdır 2009 yılında basılan bu kitap beş ünite altında toplam 274 sayfadan oluşmaktadır. Karasar (2010) örneklem üzerinde çalışmanın araştırmacıya geniş zaman, enerji ve para tasarrufu sağladığını belirtmiştir. Araştırmada amaç çok veri toplamak değil, geçerli ve güvenilir veriyi toplamaktır. Çoğu durumda ise iyi belirlenmiş küçük bir örneklem üzerinde yapılan araştırma, geniş bir evrende yapılan çalışmalardan daha iyi sonuç verebileceği için büyük küme üzerinde çalışmak bir övünç kaynağı değildir. Bu nedenle para, zaman açısından tasarruf sağlamak ve değişik tarihte yazılan ders kitaplarının içeriğinin aynı olduğu kararına varıldığı için çalışmada iki adet Rusya tarihi ders kitabının yeterli olacağı kararlaştırılmıştır.

4. Bulgular

Eski Rusya'da Yazı ve Edebiyat Rus kültürünün oluşumuna nasıl katkı sağlamıştır?

Tarih ders kitaplarına göre XI. yüzyılda Rusya'da yazılı bilimsel eserlerin oluşmasıyla eski Rus edebiyatı doğmuş ilk edebiyat eserleri salnameler olmuştur. Rusya tarih ders kitaplarında vurgulandığı gibi Rusya'nın Hristiyanlığı kabul etmesi Rus kültürü ve edebiyatı için de bir dönüm noktası olmuştur. Hristiyanlığın kabul edilmesi okuryazarlığın yayılmasında ve eğitimin gelişmesinde önemli rol oynamış, edebiyat dinin yayılmasına hizmet etmiştir. Yunanca ve Bulgarca'dan pek çok kitap çevrilmiştir. Kiliselerde ve manastırlarda okullar açılarak Hristiyanlık değerleri öğretilmiştir. Ancak Rus kimliğinin korunması için eğitim anadilde yapılmıştır. Sayfaları dana derisinden yapılan ilk Rus kitapları el yazmalarıydı ve çok pahalıydı. Küçük resimlerle minyatürlerle süslenen kitapları ancak çok zengin insanlar satın alabilirdi (Danilov ve Kosulina, 2012).

Günümüze ulaşan salnameler Kiev-Peçorskiy manastırı rahibi Nestor tarafından yazılan "Geçmiş Yılların Hikâyesi" adlı eserlerdir. Nestor, kendi salnamesinin ilk satırlarında Eski Rus Devleti'nin başkentinin Kiev olduğunu öne sürüyordu. Nestor ilk jitiye yazarlardandır, bu jitiyelerde azizlerinin yaşarken ve öldükten sonra gösterdikleri mucizeler ele alınmıştır. Nestor'dan önce başka büyük edebiyatçı Eski Rusya'da büyük Kiev Mitropolitleri İllarion eğitim alanında ve nasihat türünde eserler

vermiştir. Onun en tanınmış eseri 1049 yılında Kiev’i korumak için dikilen anıt ile ilgili yazmış olduğu “Kanun ve Güvenlik Hakkında Söz” adlı eseridir (Danilov ve Kosulina, 2012). XII. Yüzyıla gelindiğinde artık yeni bir edebiyat türü olan nasihatnameler ön plana çıkmaya başlamıştır. Vladimir Monamak “Çocuklarıma Nasihatlar” adlı eserinde kendi hayatından bahsederek çeşitli öğütler vermiştir:

“En çok fakirleri unutmayın, yetimlere ve dullara hayrat verin, güçlülerin güçsüz insanlara zulmetmesini engelleyin, kendiniz de hiçbir Hristiyanı mahv etmeyin. Köylere ve ekinlere kötülük yapmayın ki insanlar sizi lanetlesin. İyilik yapmakta ve iyilik istendiğinde ise tembel olmayın, özellikle de kiliseye karşı. Güneşin sizi yatağınızda yakalamasına izin vermeyin (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, s.97).

Daniil Zatoçnik tarafından yazılan “Slovo ve Molenie” adlı eserde hayatın anlamı, bilgili insanlar ve ideal yönetici tasvir edilmiştir. Daniil’e göre ideal knyaz kimsesizlerin koruyucusu olmalı, iç çekişmelerin üstesinden gelecek kadar güçlü ve dış tehditlere karşı ülkeyi korumaya da muktedir olmalıdır. Çünkü Rusya’nın parçalanma tehlikesi geçirdiği yıllarda nasihatnameler ve bilinler halkı birleştirme amacı gütmüştür. Rusların bir bayrak altında toplama düşüncesi Rusların en tanınmış eseri olan İgor Alayı Destanı’nda görülmektedir. Bu eser Kıpçaklara karşı Novgorod-Severskiy Knyazı İgor Sviyatoslavıç’ in 1185 yılı bahar ayında başarısız seferinden esinlenerek yazılmıştır. Yazarın amacı Rus topraklarının tahrip edilmesi ve iç çekişmeler hakkında farkındalık oluşturmaktır: Yazar, “Bundan sonra bayraklarınızı kaldırmayın, kılıçlarınızı- o kör kılıçlarınızı- kınına koyun, artık dedelerinizin şöhretini kaybetmişsiniz” diyerek ikaz ediyordu ki eskiden Rusya düşmanlarına galip gelen bir devlettir (Danilov ve Kosulina, 2012).

Tarih ders kitaplarına göre XIV. yüzyılda Rusya’ya kâğıt getirilmeye başlanması Rus kültürü açısından bir dönüm noktası olmuştur. Kâğıt, berestaya (ağaç kabuğu) göre daha kaliteli ve parşömen adı verilen dana dersinden de daha ucuz olduğu için kitaplar ucuzlamaya ve çoğalmaya başlamıştır. Yazıya olan talebin artması yazı tekniğinin değişmesine neden olmuş; ustav yerine aralıklı, gelişmiş ve serbest yapı olan polustav kullanılmıştır. Manastırlarda kitap yazma atölyeleri ve kütüphanelerde yüzlerce cilt kitap bulunurdu. Hatta bazı Knyazların kendi atölyeleri vardı. Tarih ders kitaplarına göre XIV. Yüzyılın ortasında en büyük gelişmelerden birisi Rus matbaasının kurulmasıdır. 1564 yılında Moskova’da devlet matbaasında İvan Federov ve onun yardımcısı Pyotr Mistislaviç tarafından ilk Rus kitabı (Apostol) basılmıştır. 1565 yılında eğitimi öğreten – Çasoslovs- kitabın basılması Rus eğitim tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur (Danilov ve Kosulina, 2012).

XIV. yüzyılın ikinci yarısında Rus kültürünün şekillenmesinde en büyük etki Ordululara (Altın Orda Devleti) karşı kazanılan Kulikovo Savaşıdır (Danilov ve Kosulina, 2012). Bu dönemde yaygın olan türlerden birisi de askeri öyküler olmuştur. 1380 yılında Kulikovo Bozkrı’nda olan savaş edebiyatın çeşitli alanlarında kendisine yer bulmuştur. Kulikovo Savaşı’nı şöhretlendiren ilk eserlerden birisi Zadoşına Destanı’nı yazan Safoniy Riyazanets olmuştur. Bu Zadoşına’nın yazarının kullandığı birçok edebi usuller İgor Alayı Destanı’na benzemektedir. “İgor Alayı Destanı Hakkında Bir Söz” ve Zadoşına’nın etkisi altında (esinlenerek) yazarı bilinmeyen askeri bir destan olan “Mamay Kırgını Hakkında Bir Söz” önemli edebi ürünlerdir. Bir edebiyat türü olan seyahatnamelere (hojdeniye) Ruslar vatanseverlik motiflerini de eklemişlerdir. 1466 yılında Tver Tüccarı Afanasiy Nikitin “Üç Denize Seyahat” adlı kitabında Tanrıya şöyle dua ediyordu: “Rus toprağını Tanrı korusun, Tanrım onu koru, bütün dünyada böyle memleket yok, Rus memleketinin knyazları birbirleriyle neden kardeş gibi yaşamıyorlar? Tanrım izin ver Rus toprakları iyileşsin! (Danilov ve Kosulina, 2012).

XIV ve XVI. Yüzyılda sözlü edebî türünlere bakıldığında kahramanlık destanlarının zirveye ulaştığı görülmektedir. Bu bilinleri yaratılan Rusya’nın birleşmesi ve istilacılara karşı mücadelenin altını çizmek için Kiev Rusya’sının geleneklerinden bahsetmişlerdir. Kiev ise bu bilinlerde büyük Rus devletinin şekillenmesini temsil etmiştir. Tam bu dönemde ağız edebiyatının yeni bir türü olan tarihi şarkılar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu şarkıların kahramanları önceleri Rus topraklarını işgal edenlere karşı mücadelede yiğitlik göstermiş kişilerdi. Ruslar güçlendikten sonra Kazan’ı alanlara ve Sibiry’a’yı ele geçiren Yermak’a itaf edilen şarkılar yapılmaya başlanmıştır (Danilov ve Kosulina, 2012).

XVI. Yüzyıl edebiyatı knyaz ve çar hâkimiyetine vurgu ile ön plana çıkmıştır. XVI. Yüzyıl başlarında bu konuya dikkat çeken en önemli eserlerden birisi yazarı bilinmeyen “Vladimir Knyazları Hakkında Destan” dır. Bu eserin temelinde iki efsane vardı. Bu efsanelerden ilkinde göre Moskova hükümdarları kendi menşelerini Roma İmparatoru August’tan almışlardı. İkinci efsanede ise Bizans İmparatoru Konstantin Monamah, Kiev Knyazı Vladimir Vsevolodoviç’e bütün çarlık yetkilerini vermiştir, yani Vladimir tahta tayin olmuştur. Buna göre Vladimir’in takipçileri çar unvanına sahiptir. Bu efsaneler kullanılarak sadece Moskova’nın büyük knyazlarının hâkimiyet hakları olduğu dile getirilmiştir. İvan Grozni’nin iktidar yıllarında bu konuya yoğunlaşmış ve yeni edebiyat türü Publisistika’nın yaratılmasına temel hazırlanmıştır. XVI. Yüzyılda en iyi yayıncılardan birisi İvan Semyonoviç Peresvetov’tur. O, çara gönderdiği mektuplarda dvoryanlara (soylulara) dayalı merkezi yönetim güçlenmesini arzu ediyordu. Çarlık hâkimiyetinin karakteri ve onun hâkimiyetle olan ilişkisi (halk-hâkimiyet) İvan Grozni ve Knyaz Andrey Kurbskiy arasında olan mektuplaşmalarda da ele alınıyordu. Kurbskiy devlet hâkimiyetinin en iyi şekli monark seçilmiş organlarla beraber bütün halk tabakalarını temsil eden bir yönetim şeklini istiyordu yani çarın yönetim erkini paylaşarak gücü dağıtmasını istiyordu. IV. İvan hâkimiyetinin çara Tanrı tarafından verildiği inancını savunuyor ve çarın yetkisinin sınırsız ve paylaşılamaz karakter taşıması gerektiğini savunuyordu.

XVI. yüzyıla gelindiğinde ayrı ayrı türde yazılmış edebi eserlerin sayısı da artıyordu. Rus edebiyatında bütün dünyada ahlak dersi vermeyi amaçlayan “kronograflar” özel bir yer tutmuştur. Burada Rusya tarihi dünya tarihinin bir bölümü gibi ele alınmaktadır. XVI. Yüzyılın ilk yarısında Mitropolit Marari’ye yakın olan kimseler “çetyiminci” oluşturdu (Danilov ve Kosulina, 2012). “Çetyiminci”ler Rusya’da okunan bütün kitapları birleştirdiler ve gruplara ayırdılar. “Çetyiminci”leri Ortaçağ toplumunun kilise edebiyatın ansiklopedisi olarak da tanımlayabiliriz. Mineiler ise orada telif olunan eserler aylara ve günlere bölündüğü derlemeler olmuştur. XVI. Yüzyılda bir edebiyat türü olan domostroy (ev) yazılmıştır. Domostroy’da ev işlerinin görülmesi, çocukların terbiyesi ve ailede dini normların ve geleneklerin yerine getirilmesi talimatına ek olarak devlette çara; ailede ise büyüğe bağlılık vurgulanmıştır (Danilov ve Kosulina, 2012).

Eski Rusya’da din Rus kültürünün oluşumuna nasıl katkı sağlamıştır?

Rusya tarih ders kitaplarında da vurgulandığı gibi ikonaların Ortodoks inancında önemli yeri olmuştur. Günümüzde ise ders kitaplarında görsellere ve dini mitlere önemli bir yer verilmiş ve tarih ders kitapları millî kimlik oluşturmanın önemli bir aracı olarak kullanılmıştır. Rusya tarih ders kitaplarında edindiğimiz bilgilere göre Hristiyan inancını kabulünden sonra pagan döneminin sembolleri unutturulmaya ve Bizans idolleri yaygınlaştırılmaya çalışılsa da bu imgeler Hristiyan semboller ile karışık kaynaşmıştır (Danilov vd., 2009).

Şekil 1. Georgi'nin Yılan Mucizesi

Kaynak: Danilov vd., 2009

Şekil 2'de kutsal savaşının ejdharhayı yenerek prensesi kurtardığı şekil yer almaktadır. Kulikovo Savaşı'ndan sonra bu imge Moskova Knyazlarının mühürlerinde, paralarında ve kaşelerinde en fazla kullandıkları simge oldu. Bu şeklin ilk örneğinin putperest dönemde oluşturulduğu düşünülmektedir.

Rusya tarih ders kitaplarının aktardığı bilgilere göre Rus ikona çizerleri, Yunan öğretmenlerinden Tanrının ressamın elinden tutup resim çizdirdiğini öğrenmişlerdi, onlar bu yüzden eserlerinin altına imzalarını atmayı uygun görmüyorlardı. Ancak Kiev-Peçorski Monastırı monarkı (rahibi) Alimpiy istisnayı çünkü inanışa göre çalışmalarındaki ilhamı yüce semadan alan kutsal kişinin mucizevi yaşamından örnekler verilmiştir:

Bu âlim bir keresinde bütün vücudu yaradan çürüyen birisine merhamet etti ve onu kurtardı. O hasta ile konuşarak insan ruhunun bu kurtarıcısı ikonacı, o hasta yerlere ikona yaptığı boyaları sürdü. Bir gün sonra bütün yaralar iyileşti. Bir defasında da Alimpiy hasta yatıyordu ve sipariş alamıyordu, O'nun yanına göze görünmeyen bir melek geldi. Üç saat içerisinde ikonaya altın koydu, taş renklendi ve ikona çizildi (Danilov vd., 2009, s.101).

Rusya tarih ders kitaplarında belirtildiği üzere Rusya tarihinde XIV. Yüzyıl Kutsal Sergiya Radonejskiy asrı olarak bilinmektedir. Ders kitaplarına göre Sergey yaklaşık 1322 yılında Rostovlu bayar ailesinde doğmuş, Varfolomey adını almıştır, bu ailenin serveti Orduluların (Altın Orda Devleti) haraçlarıyla tükenmiştir. Varfolomey çocukluk çağında Moskova Knyazı'na hizmet etmek için Padonej Köyü'ne gelmiştir. Varfolomey yetişkin olunca baba mirasını küçük kardeşine bırakma cömertliği göstererek Hristiyan kitaplarını okumaya merak sarmıştır. İnsanlardan uzaklaşarak ruhunun huzurunu Tanrı ile konuşmakta bulan bu kutsal kişi ile ilgili şu satırlara yer verilmiştir:

Varfolom kendisine sık ormanlıkta bir tepe seçti, bu tepede bir kaynak suyu vardı, burada o ağaçlardan kendisine bir izba (küçük kulübe) yaptı, sonunda onu ziyarete gelen keşiş ona Monak (rahip) traşı yaptı ve Sergey ismini verdi. O, küçük ormanda yaptığı bostanda bazı şeyler besliyordu ve zamanın çoğunu ibadete adadı, sesiz çam ağaçları ve nemli yosunlar arasında Tanrıya gece gündüz dua ederdi. Efsaneye göre bir keresinde kulübesinde aç bir ayağa rastladı. Sergey, ona son yiyeceğini verdi bu ormanın korkunç sahibi, Monarkın (keşiş) ayaklarına uzandı. Sergey'in mucizelerinin şöhreti bu küçük kulübeye diğer monarkları da çekiyordu, 1350 yılında onun küçük kulübesi Troitse-Sergeyev Manastırı'na dönüştürüldü. O büyük kilise (Troitse Kilisesi adı verildi) adını aldı yegane Hristiyan Tanrısı üç sıfatla baba-oğul-kutsal ruh sıfatıyla anıldı.

Tarih eğitiminde biyografi öğretimiyle topluma yer vermiş kişilerin örnek yaşamları sonraki nesillere aktarılmaktadır. Rusya tarih ders kitapları, azizlerin biyografilerini anlatarak efsanevi hayatları öğrencilere göstermek istemişlerdir. Ders kitapları burada da görüldüğü gibi bilimsel

bir anlatım yerine efsanevi ve mitolojik bir anlatım tercih etmişlerdir. Anlatıya göre din adamı Sergey, Rusya'nın dini ve dünyevi özellikleriyle örnek olan bir şahsiyettir:

Sergey istiyordu ki insanlar Troitse Monastırı'na baksınlar Tanrı'ya olan sevgiyi hatırlasınlar ve dünyanın nefret edici paylaşma korkusuna galip gelsinler. Diğer monastırlardan farklı olarak Sergiya Troitse Monastırı rahipleri (keşiş) beraber yaşamaya başladılar. Eski bayarlar ve zanaatkarlar bütün paralarını ve varlıklarını bir yere topladılar. Onlar birlikte bostanlarda ve ekinlerde çalışıyorlardı, bir masa arkasında hepsi aynı yemeği yedi ve hepsi bir yerde dua ederdi. Sergey kendisi manastırın ökümeni olarak herkes için odun doğrardı, ekme yapardı ve kovalarla su getirip onların yanına bırakırdı. Böylelikle monarklar çaba gösteriyordu ki cimrilik, aç gözlülük, zalimlik ve ihanetten ruhları kurtulsun (Danilov vd., 2009, s.185-187).

Tarih ders kitaplarında belirtildiği üzere Sergey'in öğrencileri Rusya'nın çeşitli yerlerine dağılmış ve Troitse modelinde otuz beş tane kilise yapmışlardır. Knyazlar ve sıradan insanlar ondan tavsiye almak için, anlaşmazlıklarını çözdürmek ve ümit kazanmak için Sergiya Rodojenski'nin yanına geliyordu. Rus topraklarında birçok "Troitse-Sergeyev Monastırı" yapılmasının en önemli nedeni Rus insanların iç mücadelesine son verip merkezi bir devlet kurmaktır. Azizin yaşamından bu ideale dair örnekler sunulmuştur:

Bir defasında, 1364 yılında, Nijniy Novgorod knyazının küçük kardeşi büyük kardeşi üzerine sefere gitmiş ve başkenti işgal etmişti. Sergey, Nijniy Novgorod Şehri'ne geldi ve bütün kiliselerin kapılarını kapattı. Şehirde ne küçük çocuklar vaftiz ediliyor, ne nikâh kıyılıyor ne de ibadet yapılıyordu. Bu çekişmeyi başlatan knyaz sakinleşti ve büyük knyaz tahta geri döndü. Hayatının sonuna doğru Sergey söz verdi ki insanlar zalimlikten ve kıskançlıktan kurtulana kadar asla konuşmayacak. Hayatının sonuna kadar ne din adamları, ne köylüler, ne de şehirliler bu yaşlı adamdan tek kelime duymadılar. Bu tavır aslında insanlara günahlarını en sesli şekilde hatırlatmayı (Danilov vd., 2009, s.185-187).

Tarih ders kitaplarına göre Ortodoks ülkelerinde en iyi ressamlar akıllı filozoflar olarak da adlandırılıyordu. Onlar örnekleri değil; kendi özgün fikirlerini kullanara çizim yapıyor, resme manevi anlam katıyorlardı. Bizanslı Feofan Grek bahsedilen ressamlardan birisidir. O, sadece Konstantinopol'de değil, Yunan şehirlerinde ve Kırım'da çalışıyordu. Rus tüccarları tarafından davet edilen Feofan, Rusyanın farklı yerlerinde otuz yıl yaşadı, kırktan fazla khram resmi yaptı. 1405 yılında Moskovada Blagoveşenski Soboru'nun ikona resimlerini yaptı ve O'nun yardımcısı Andrey Rublyov'di. Rublyov, muhtemelen daha genç yaşlarında Sergey Radonejski'nin "Tanrı sevgisi için insanların birleşmesi" idealinin hayranı olmuş ve Troitsko Manastırı'nın keşişi olmuştu. Andrey Rublyov burada Hristiyan filozoflarını ve ikona ustalığını öğreniyordu. Rublyov'in ikonalarında Hristos'un gözleri insanlara yargılayıcı gözlerle bakmak yerine hayırlı ve dikkatli bir gözle bakarak insanlara kendilerini koruma yollarını gösteriyordu. Rublyov'in ikonalarında suretler düz burunlu sarışın, yumuşak, kıvrıkcık sakallıydı yani Rus insanının fiziksel özelliklerini yansıtıyordu. Rublyov'in kullandığı mavi, roz, gök rengi, vişne renkleri ise Rus coğrafyasının ilkbahardaki tabiatını betimliyordu. 1425 yılına gelindiğinde Troitse-Sergeyev Manastırı'nın başrahinibi yeni taş mabedin resmini boyamaya Andrey Rublyov'u davet etti. Bu khram için Rublyov Ortodoks dünyasında büyük bir değeri olan ünlü üçleme ikonunu çizdi.

Şekil 2. Troitse

Kaynak: Daniilov ve Kosulina, 2012

Şekil 2’de görülen ikonayla ilgili şu satırlar yazılmıştır: “İncil’de tanrı üçlemesi geçiyordu, bir de peygamber İbrahim üç melek arasında yansıtılmıştı. İnsan şuuru nasıl anlayabilir ki Tanrı hem nasıl tek olur, hem de üç surette görünür? Bu soru üzerinde sadece filozoflar ve ressamlar düşünmüyordu. Fakat Rublyov melekleri öyle bir resimledi ki onların her biri ayrı ayrı kalpe bakıyor, aynı zamanda onlar sözsüz konuşuyorlardı.” Tarih ders kitabında ikonada suretlerin sevgi anlattığı dile getirilmiştir. Onların birbirine yaklaşmış daire şeklindeki figürleri Tanrının teklifinin işaretiydi. Tarih ders kitaplarına göre kan, acı ve nefreti taşıyan Rus insanları Rublyov’un troyasına bakarak bu dünyada birbirine karşı düşmanlık yapmanın anlamsız olduğunu anlamamışlardır (Danilov, Danilov, Klovok & Tırn, 2009). Tarih ders kitapları Rus insanını tek bir bayrak altında birleştirmede en önemli unsurlardan birisinin din olgusu olduğunu sıklıkla vurgulamıştır.

5. Sonuç

Altıncı sınıf Rusya tarih ders kitapları incelendiğinde edebi ve kültürel öğelere yer ayrıldığı görülmektedir. Altıncı sınıf ders kitaplarında Rus edebiyatının gelişimi de görülmektedir: Rus edebiyatı ve Rusya tarihi paralel bir yön izlemiştir. Hristiyanlığın kabulünden sonra edebiyat dini yaymanın bir aracı haline gelmiştir. Tarih ders kitaplarında edebiyat özellikle destan ve efsaneler çocuğa değer aktarım aracı olarak görülmüştür. Tarih dersi birçok kültürde çocuğa sosyal, ahlaki değerlerin öğretim aracıdır. Her kültür kendi ahlak normlarını tarih ders kitaplarına ekledikleri destan ve efsaneler aracılığıyla öğretmeye çalışmakta (Öztaş, 2002; Şimşek, 2001) ve insanı merkeze alarak tarih anlatısını çekici kılsa da tarih anlatıdan daha fazlasıdır. Bu nedenle tarih anlatılarıyla zenginleştirilmeye çalışılsa da gerçeklik bağlamından kopmamasına dikkat edilmelidir (Levstik, 1995). Çünkü tarihe kaynaklık eden tüm verilerde olduğu gibi sözlü kaynakların hemen hepsinde yaşanan güvenilirlik problemi destanlar ve efsaneler için de geçerlidir. Destanlar, diğer kaynak türleri olan seyahatnameler ve mitler gibi doğru ve güvenilir olduğunda tarihe çok kıymetli veriler sunan fakat hayal gücüne dayandığında ise tarihi yanıtılabilen, doğruluğuna dikkatli yaklaşılıp kontrollü kullanılması gereken kaynaklardır (Haliloğlu-Yıldırım, 2021). Bu nedenle efsane, mit ve destanların tarihsel gerçekliği birebir ele almadığı, sanatsal bir doğaya da sahip oldukları göz önüne alınarak bu ürünlerden kültür tarihi bağlamında da yararlanmak mümkündür (Şimşek, 2014).

Rusya tarih ders kitaplarında Rus ulusçuluğu yanında Ortodoksluk da baskın bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihi olaylar efsanevi kişilikler ve olaylar üzerinden öğrenciye aktarılmıştır. Dini söylem oldukça baskındır. Bu durum altıncı sınıf kitaplarını Rus-Ortodoks bir kimlik inşa

etme üzerine yazıldığını ortaya koymaktadır. Pamuk’a (2014) göre kolektif kimlik kategorilerinden ulusal kimlik modern dönemin ürünü olarak biz kategorisindeki egemen kültürün ortaklıkları üzerinden inşa edilir Bu inşa egemen kültürün dışında kalan bireyleri ötekileştirir. Dinî kimlik, teolojik düşünce olarak sosyal gerçekliğin bireyler tarafından yeniden üretilmesinde sembolik dünyaya ait düşünüş biçiminin davranışlar haline getirilmesiyle ortaya çıkan bir kimlik türüdür. Yetkin’e (2007) göre Türk tarih ders kitaplarında da İslâm tarihi anlatılırken olaylar mucizelerle, destanlarla ve efsanelerle anlatılmaktadır. Tarih biliminin temel ilkeleri ve eleştiri mekanizması bu durumda ortadan kaldırılarak duyuşsal alana aşırı vurgu yapılmaktadır.

Rusya tarih ders kitaplarında sıklıkla değer aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Devletler ve toplumlar kendi geleneksel değerlerini sonraki kuşaklarına aktarmak isterler. Rusya tarih ders kitapları bu aktarımı biyografiler üzerinden değer telkin ederek yapmaya çalışmıştır. Telkin yönteminde sıkça kullanılan tekniklerden birisi ahlaki yönü bulunan tarihsel ve kurgusal hikâyeleri kullanmaktır (Akbaş, 2014). Bu hikâyeler ders kitaplarında genellikle azizler üzerinden anlatılmış, öğrencileri Ortodoks kimlik etrafında toplamaya çalışılmıştır. Anlatılanlara ek olarak Rusya tarih ders kitaplarında sürekli vurgulandığı üzere, Ruslar dini inançlarını Bizans’tan almalarına rağmen onlar, Yunan kültürünü benimsemek yerine yeni inançlarını millî bir anlayışla yorumlamışlardır.

Yazar Katkı Oranı Beyanı

Ders kitaplarının çevirisi yazarlar tarafından beraber yapılmış, Türkiye Türkçesi’ne uygun aktarımı yapılmıştır. Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Destek Beyanı

Bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Akbaş, O. (2014). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *İçinde Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss. 343-370). Ankara: Pegem Akademi.
- Akkuş, Z. (2007). *Tarih öğretiminde edebi ürün kullanımının öğrenci başarısına etkisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Ata, B. (2000). Tarih öğretiminde bir araç olarak; tarihi romanlar. *Türk Yurdu*, 153, 158-165.
- Balçı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*, Ankara: Pegem Akademi.
- Çençen, N. (2010). *11. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde tarih öğretmenlerinin edebi ürün kullanımına yönelik görüşleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Danilov, A. A. ve Kosulina, L. G. (2012). *İstoriya Rassii*, Moskova: Prosveşenie.
- Danilov, A. A., Danilov, D. D., Kolokov, B. A. ve Tırn, C. B. (2009). *İstoriya Rassii*, Moskova: Balans.
- Haliloğlu-Yıldırım, E. (2021). Tarih araştırmalarında destanların kaynaklık değeri. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1),115-129.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Nobel.
- Kütükoğlu, M. S. (2011). *Tarih araştırmalarında usul*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Levstik, L. (1995). Narrative constructions: cultural frames for history. *Social Studies*, 86(3), 113-116.

- Öztaş, S. (2002). Tarih eğitiminde menkıbelerin yeri ve önemi, *Türk Yurdu*, 22(175), 68-72.
- Öztürk C. ve Otluoğlu, R. (2005). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Pamuk, A. (2014). Kimlik ve tarih öğretimi. M. Safran (Ed.), *İçinde Tarih nasıl Öğretilir* (ss. 79-84), İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Pamuk, A. (2014). *Kimlik ve tarih*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Şimşek, A. (2006). Tarihsel romanın eğitimsel işlevi. *BİLİG*, 37, 65-86.
- Şimşek, A. (2001). Tarih eğitiminde efsane ve destanların rolü. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(3), 11-21.
- Şimşek, A. (2014). Tarih öğretiminde destanlar ve efsaneler. M.Safran (Ed.), *İçinde Tarih Nasıl Öğretilir?* (ss. 313-318). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Togan, Z. V. (1985). *Tarihte usul*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Yakar, H. ve Yıldırım, T. (2021). Ortaöğretim tarih ders kitaplarında edebi ürünlerin kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 409-426.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2013), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.